

підходу, включаючи координацію з військовими та правоохоронними органами, міжнародну співпрацю, залучення ресурсів та розробку стратегій безпеки.

Список використаних джерел

1. Коментар речника МЗС України Олега Ніколенка щодо нападу на посольство України в Іспанії. URL: <http://surl.li/tqdsx> (дата звернення 13.05.2024).
2. William Y. Embassy Security: From the Outside In. RAND Corporation. URL: www.rand.org (дата звернення 10.05.2024)
3. Лященко Т. М. Правовий статус дипломатичних представництв. Монографія. Київ : 2008. 214 с.
4. Про Державну прикордонну службу України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 27. Ст. 208.
5. Про дипломатичну службу : Закон України від 7 червня 2018 року № 2449-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 26. Ст. 219.
6. Швейцарія погодилася представляти інтереси України у рф. URL: <http://surl.li/tqzja> (дата звернення 15.05.2024).

***Безуса Юлія Олегівна,**
доцент кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Джус Анна Романівна,
курсант 1 курсу факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Права і свободи людини є основоположними цінностями, які гарантують гідність, автономію і розвиток кожної людини у державі. Тому питання розробки ефективних конституційно-правових механізмів реалізації прав людини є наразі одним із найважливіших викликів для нашої країни. Адже із проголошенням правового режиму воєнного стану весь державний механізм гарантування прав і свобод людини і громадянина мусить функціонувати відповідним чином: дотримуючись принципів доцільності й законності, необхідності дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Права людини, закріплені в існуючих міжнародних правових договорах, таких, як Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року, Конвенція про захист прав

людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, є результатом тривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки та стали нормою життя в сучасних демократичних суспільствах.

Однак, є досвід обмеження прав, зазначених у цих конвенціях, і у найбільш розвинутих і демократичних державах світу. Так, одним із принципів прав людини є недоторканність і невідчужуваність, що зазначений в Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки: «Ми вважаємо самоочевидною істиною, що всі люди створені рівними, що вони наділені Творцем певними невід'ємними правами, серед яких право на життя, свободу та прагнення до щастя», але у певних випадках США змушені були застосувати обмеження на свободу зібрань та протестів, зокрема, у відповідь на масові протести проти расової нерівності та поліцейського насильства. Ці обмеження включали введення комендантського часу та застосування сили проти учасників протесту. [9, с 63].

У Конституції Королівства Нідерландів 1983 року в статті 103 закріплено, що «оголошення надзвичайного та воєнного стану може спричинити зупинення основних прав особистості»: право на вільне віросповідання своєї релігії; право на вільне розповсюдження своїх поглядів, право на мирні зібрання та демонстрації, право на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних та телеграфічних повідомлень.

В Основному законі ФРН, у п. 2, ст. 17-а, затверджується, що законами, які призначаються для реалізації цілей оборони держави і, відповідно, захисту населення, може встановлюватися певне обмеження прав: право на свободу пересування, в'їзду, виїзду та права на недоторканість житла.

У 2020 році угорський парламент прийняв закон, який дав уряду повноваження вводити обмеження на розповсюдження даних та інформації під час кризи, зокрема, під час пандемії COVID-19. Це спричинило обурення серед правозахисників, які стурбовані можливим використанням цього закону для придушення свободи слова та демократії [8, с. 223].

Стаття 64 Основного Закону України стверджує: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень».

Таким чином, ч. 2 ст. 64 Конституція України ухвалює перелік прав та свобод людини, які не можуть бути обмежені (ст.24, 25,27-29,40,47,51,52,55-63), а ті, які не згадані в цьому переліку, можуть підлягати обмеженню під час воєнного стану. [1] Однак лише в тій мірі, в якій це необхідно для забезпечення оборони і безпеки країни та з огляду на надзвичайність ситуації.

В свою чергу п. 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» свідчить, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України,

а саме: право на недоторканність житла (ст. 30), право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право на недоторканість особистого і сімейного життя (ст. 32), право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38), право на мирні зібрання (ст. 39), право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41), право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42), право на працю (ст. 43), право працівників на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44), право на освіту (ст. 53).[5]

Також відповідно до статті 15 Європейської конвенції з прав людини від 04.11.1950, яка набрала чинності для України 11 вересня 1997 року: «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом». Виходячи з цього, держави, які входять в цю конвенцію можуть відходити від своїх зобов'язань, але виключно в межах, яких вимагає складність ситуації. [2] Наприклад, згідно пункту 3 статті 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»: «Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану здійснюється без відшкодування вартості такого майна». Відшкодування збитків фізичним та юридичним особам, у яких вилучили майно згідно ст. 10 цього Закону, здійснюється військовим командуванням чи органом, що прийняв рішення про таке відчуження, за рахунок коштів державного бюджету до підписання акта [4].

Зауважимо, що обмеження прав і свобод людини, що діють в умовах воєнного стану, характеризуються певними ознаками:

- вони запроваджуються для досягнення конкретних цілей
- забезпечення оборони країни, відбиття або попередження агресії проти України;
- вони є додатковими щодо основних обмежень, передбачених Конституцією України;
- вони мають тимчасовий характер – тобто починають діяти з моменту запровадження воєнного стану і перестають діяти з моменту відміни воєнного стану;
- діють на визначеній території, де був запроваджений воєнний стан.

На жаль, обмеження прав людини часто межує із можливістю їх порушення, як з боку ворожої сторони, так і з боку представників державної влади. Тому важливу роль у захисті прав людини, що опинилися в умовах військового конфлікту, відіграють міжнародні та європейські інституції через ряд механізмів, що включають політичний тиск, гуманітарну допомогу, розгляд скарг громадян

та нагляд за дотриманням рішень юридичними органами. Однак, важливо підкреслити, що успіх цих заходів залежить від співпраці та підтримки міжнародної спільноти та конкретних сторін конфлікту. Це такі інституції, як Верховний комісар ООН з прав людини (OHCHR), Міжнародний трибунал з прав людини (IHRC), Робоча група ООН з питань діяльності в галузі прав людини в умовах війни (UNWGHR), Високий комісар з питань біженців (УВКБ) (UNHCR), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та інші.

Як зазначила у своєму дослідженні М. Лазарева: «В Україні в інституційно-організаційному аспекті провідна роль у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина належить Президентові України. Відповідно до ст. 102 Конституції України він є гарантом прав і свобод людини і громадянина. Реалізація цих повноважень Президента здійснюється через ініціювання законів, видання указів, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини і громадянина» [7, с. 51].

Важливу роль у забезпеченні прав та свобод людини в умовах війни відіграє Конституційний Суд України. Згідно статті 1 Закону України «Про Конституційний Суд України» він є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України. Конституційний Суд України забезпечує права та свободи людини шляхом виконання ряду ключових функцій та повноважень, а саме:

– Конституційний Суд має повноваження перевіряти конституційність законів та інших нормативних актів, в тому числі тих, що стосуються обмеження прав і свобод людини в умовах війни. Це дозволяє забезпечити відповідність прийнятих заходів конституційним стандартам і обмежити можливість введення непропорційних обмежень прав громадян.

– Конституційний Суд має завдання захищати конституційні права та свободи громадян, незалежно від обставин, включаючи час війни. Він розглядає скарги громадян на порушення їхніх конституційних прав і може видавати відповідні рішення та ухвали для відновлення порушених прав.

– У ситуаціях воєнного конфлікту може виникати потреба в інтерпретації конституційних норм та їх адаптації до нових умов. Конституційний Суд може виступати як орган, який роз'яснює зміст конституційних положень у контексті війни та забезпечує їхню відповідність загальним принципам правової держави.

– Рішення та ухвали Конституційного Суду формують судову практику і стають прикладом для інших органів влади. У ситуаціях воєнного стану ця судова практика може визначати стандарти захисту прав та свобод громадян, а також умови застосування обмежень [3].

Також, слід зазначити, що в Україні існує посада Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, діяльність якого регулюється Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 № 776/97-ВР, згідно з яким Уповноважений Верховної Ради України з прав

людини має низку повноважень для здійснення ефективного контролю за додержанням встановлених прав і свобод людини і громадянина відповідними державними органами [5].

В. Дорошенко у своєму дослідженні правових механізмів захисту прав людини під час війни робить висновок про те, що загалом правова система включає як національні, так і міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни, кожен з яких може бути використано особами, які зазнали протиправних дій під час війни, а ратифікація міжнародних нормативно-правових актів сприяє спрощенню формалізованості звернення громадян щодо захисту їх порушених прав під час війни, що корелюється з євроінтеграційною спрямованістю України [6, с. 324].

На наш погляд одним із напрямків розвитку наукових досліджень у цій сфері може бути встановлення законодавчо закріплених принципів запровадження обмежень прав людини в умовах воєнного стану, що будуть вважатися критеріями відповідних обмежень. Такі принципи можуть стати деякою гарантією недопущення зловживання з боку державних органів або посадових осіб щодо обмеження прав з метою реалізації економічних і політичних інтересів. Тому вважаємо доцільним запровадити до законодавства нашої держави наступні положення:

- заборона превентивного обмеження прав і свобод – тобто запровадження таких обмежень можливе лише за наявності реальної загрози безпеці суспільства або держави, що викликана крайньою необхідністю для захисту;

- чіткість встановлених обмежень – встановлені обмеження мають бути чітко сформульовані, щоб не допустити довільного тлумачення цих обмежень;

- пропорційність запроваджуваних обмежень – відповідність ступеня обмеження прав тій вагомій меті, задля якої вводяться такі обмеження;

- неприпустимість дискримінації – усі рівні перед законом і судом, тому неприпустимо обмеження прав у більшій або меншій мірі в залежності від будь-яких ознак;

- доцільність обмежень – наявність прав та інтересів, що потребують захисту, реальна або потенційна можливість спричинення шкоди державним чи суспільним інтересам та неможливість захисту зазначених інтересів іншим чином;

- гласність – сповіщення про введення воєнного стану, про існуючий стан в державі та щодо здійснених заходів.

Отже, підсумовуючи, наголошуємо на тому, що права людини, безумовно, є найвищою цінністю та будь-яка діяльність держави повинна здійснюватись на користь людини. Обмеження деяких прав людини в умовах правового режиму воєнного стану є вимушеним заходом, зумовленим необхідністю організації життя держави на належному рівні. Воно повинно бути доцільним, обґрунтованим, тимчасовим, пропорційним та необхідними для досягнення законної мети – забезпечення безпеки та мирного врегулювання конфлікту, відповідати встановленим вимогам і принципам як національного, так і міжнародного законодавства.

Список використаних джерел

1. Конституція України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950, яка набрала чинності для України 11 вересня 1997 року
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.
4. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.
5. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 № 776/97-ВР.
6. Дорошенко В.А. «Правові механізми захисту прав людини під час війни» Юридичний науковий електронний журнал, вип. 2, 2023 рік, с.323-325
7. Лазарева М.Д «Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі» Юридичний науковий електронний журнал, вип.1, 2020 рік, С. 51-52 http://www.lsej.org.ua/1_2020/13.pdf.
8. Петренко В.В., Басараб В.С «Падіння демократії в Угорщині» Політологічний вісник, 91, 2023 рік, с. 221-224.
9. Тополевський Р. Б. «Право на мирні зібрання: європейські стандарти реалізації» Юридичний науковий електронний журнал, вип.12, 2022 рік, С. 61-63. http://www.lsej.org.ua/12_2022/10.pdf.

*Беньковський Сергій Юрійович,
начальник кафедри соціально-гуманітарних
та правового дисциплін факультету забезпечення
державної безпеки Київського інституту
Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент*

СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ З ДЕОКУПАЦІЇ ТИМЧАСОВО НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ РЕГІОНІВ НА СХОДІ Й ПІВДНІ КРАЇНИ

Стратегії України з деокупації тимчасово непідконтрольних регіонів на Сході й Півдні країни мають відображати фіксацію й позови до міжнародних судів щодо злочинів російських військових проти нашої країни, які, зокрема, включають:

Незаконні атаки на цивільних громадян.

рф систематично проводить акти ракетних атак і бомбардувань по всій території України. ЗС росії систематично використовують зброю, заборонену Женевською конвенцією (фосфорні та касетні боеприпаси), навмисно наносять удари по об'єктам критичної й цивільної інфраструктури, обстрілюють